

Skats laikrakstos 1950–1995

AGRĀKU LAIKU MUZIKOLOGI

Orests Silabriedis

Žurnāla "Karogs" 1988. gada 5. laidienā Jānis Torgāns raksta: "1948. gada pavasarī savu pirmo kursu beidza jaundibinātās muzikoloģijas nodaļas pirmie studenti Biruta Bergmane (Dreiže), Oļģerts Grāvītis, Vita Ozoliņa (Krūmiņa), Viktors Sams, Silvija Stumbre. Diplomus viņi saņēma 1952. gadā, un kopš tā laika republikas muzikologu saime ik gadus papildinās par četriem līdz sešiem mūzikas zinātniekiem, kopumā apmēram 170 absolventu."

Par Oļģertu Grāvīti zinām it daudz, Vita Krūmiņa pievērsās pedagogijai un strādāja ar panākumiem šajā laukā, Viktors Sams muzikoloģijā darbojās sporādiski, un viņa muzikālo portretu glīti uzzīmējusi Daiga Mazvērsīte jauniznākušajā grāmatā "Melnbaltās dziesmas". Par Silviju Stumbri lasisiet turpmākajās lappusēs, tagad īsi par Birutu Dreiži.

BIRUTA DREIŽE

1922–2010

Tikai no preses šo rindu autoram zināms Birutas Dreižes vārds. 1972. gada 4. marta "Literatūras un Mākslas" laidienā V. Jakovļeva (iespējams, muzikoloģe Valerija Jakovļeva, 1954. gada JVLMA absolvente) raksta: "Televīzijas skatītāji, kurus interesē Latvijas televīzijas muzikālās programmas, zilajos ekrānos bieži tiek ar muzikologi Birutu Dreiži. Viņa vada televīzijas žurnālu "Mūzika", pārraidi "Pie Doma ērgelēm", komentē operu izrāžu translācijas – Birutas Dreižes interesantais, tēlainais stāstījums par skaņu mākslas meistariem, viņu kompozīcijām vienmēr padara muzikālo programmu tuvāku un saprotamāku klausītājiem. ..

Biruta Dreiže jau 25 gadus aktīvi strādā mūzikas propagandas jomā. ..

Plašā erudīcija mūzikas literatūras un izpildītājmākslas jautājumos, organizatoriskā darba spējas Birutai Dreižei deva iespēju 1954. gadā kļūt par Latvijas PSR Valsts filharmonijas māksliniecisko vadītāju. Ar nelielu pārtraukumu filharmonijā viņa nostrādāja līdz 1963. gadam.

[Un taču mēģināju pierunāt Filharmonijas vēlāko māksliniecisko vadītāju Diānu Albinu uz atmiņstāstiem, tak neizdevās.

Diāna, citkārt tik atsaucīga, noteica īsi – Filharmonijas laiku es nevēlos atcerēties.]

Kopš 1963. gada Biruta Dreiže vada Latvijas televīzijas mūzikas raidījumu redakciju. Vienmēr ziņoša, enerģijas pilna, gatava palīdzēt saviem kolēģiem, kvēli aizstāvēt savus uzskatus – tādu mēs pazīstam Birutu Dreiži. .. Daudzas televīzijas pārraides iepazīstina skatītājus ar brālīgo republiku un ārzemju mākslas meistariem. Savukārt ievērojamākie mūsu mākslinieki un kolektīvi godam pārstāv republikas mūzikas mākslu raidījumos Centrālajai televīzijai un Intervīzijai."

Latvijas Radio arhīvā Birutas Dreižes balss dzirdama nelielā sarunā ar biedru Jāni Zāberu.

Ja vēlaties iemūžināt sevi, drošāk ir rakstīt, jo ēterā laistais bijis nebijis. (Joks.)

EPIZODES

1957. gada 6. oktobra "Cīņā" Oļģerts Grāvītis uzslavē "jaunās vēsturnieces" Viju Muški un Ligitu Viduleju, dod aizplivurotu mājienu, ka koncertu recenzijas atkal taps zibenīgi tajā pašā naktī pēc koncerta kā Dārziņa un Zāliša laikos, jo speciālista vērtējums vislabāk iederas nākošajā rītā, sveicot "mūzikas draugus", lai "kopā ar viņiem pārrunātu vakar dzirdēto".

*

1958. gada 2. augusta "Literatūras un Mākslas" laidienā Nilss Grīnfelds uzskaita augstskolas tā gada beidzējus: "Un beidzot sešas mūzikas zinātnieces – vēsturnieces, kas savu gatavību patstāvīgai darbībai apliecināja ar diplomdarbu sekmīgu aizstāvēšanu. Šo diplomdarbu tēmas bija dažādas, skarot gan latviešu, gan citu tautu mūzikas problēmas. Tā Vizbulīte Bērziņa bija izvēlējusies komponista Jāņa Ivanova daiļrades problēmu analīzi, Brigita Briede pētījusi

latviešu kinofilmu mūziku, Guna Goluba – Plūdoņa dzeju atspoguļojumu latviešu mūzikā. Šos darbus zinātniski vadījis doc. J[ēkabs]. Vitoliņš. Vec. ped. L[ijas]. Krasinskā vadībā absolvente Vija Muške pētīja C. Franka, bet Mirjama Berline Musorgska daiļradi. Ligita Viduleja (zinātniskais vadītājs doc. V. Utkins) sniedza monogrāfisku apcerējumu par latviešu komponistu

P. Barisonu. Atliek tikai novēlēt jaunajiem māksliniekiem droši ķerties pie viņu radošo ieceru pildīšanas un sekmīgi strādāt padomju mākslas labā!" Spožs kurss!

*

1972. gada 22. oktobra "Literatūras un Mākslas" laidienā nodrukāts Komponistu savienības priekšsēdētāja Ģederta Ramana atskaites referāts, kur citstarp teikts: "Komponistu savienība var pamatoti lepoties ar saviem muzikologu kadriem. Pārskata periodā pieci Komponistu savienības biedri (Oļģerts Grāvītis, Ludvigs Kārklīšs, Valdis Krastiņš, Tatjana Kuriševa, Sofija Vēriņa) ieguvuši mākslas zinātņu kandidāta grādu, Maksis Goldins kļuvis par mākslas zinātņu doktoru. Ir jau uzrakstītas vai top arī vairākas citas mākslas zinātņu kandidātu disertācijas (Vija Briede-Bulavinova, Arnolds Klotiņš, Vija Muške, Pēteris Pečerskis, Jānis Torgāns, Ligita Viduleja); Oļģerts Grāvītis, Ludvigs Kārklīšs un vairāki citi pašlaik intensīvi strādā pie savām doktora disertācijām. Mākslas zinātņu doktors Jēkabs Vitoliņš kopā ar LPSR Zinātņu akadēmijas folkloras sektora darbiniekiem sekmīgi publicē unikālus latviešu tautas mūzikas materiālus. Jēkabs Vitoliņš kopā ar Liju Krasinsku un Nilu Grīnfeldu ir uzrakstījuši arī "Latviešu mūzikas vēsturi", kas ir jau gandrīz pabeigta. Izdevniecība "Liesma" lasītājiem nodevusi vairākas mūsu biedru sarakstītās monogrāfijas, Arvīda Darkevica un Ludviga Kārklīņa vadībā sakārtots almanaha "Latviešu mūzika" desmitā sējuma manuskripts. ..

Tomēr satrauc tas, ka mūsu muzikologu darbība kopumā vairāk saistās ar pagātnes nekā ar šodienas tēmu. Ne visi mūzikas zinātnieki kļuvuši par šodienas autoru daiļrades līdzgaitniekiem, jaunāko skaņdarbu vērtētājiem, mūsu mūzikas dzīves aktīviem analizētājiem. ..

Mūsu dzīve ik nedēļu atnes ko jaunu. Cik no tā atspoguļojas presē? Turklāt preses darbiniekus vien vainot nevar. Laikraksts "Literatūra un Māksla", piemēram, prasmīgi organizē materiālus; labi noorganizēts mūzikas propagandas darbs arī žurnālā "Māksla". Taču šie izdevumi pamatoti sūdzas par autoru kūtrību, rakstītāju aizņemību. Drošāk jāiesaista dienas preses

Biruta Dreiže

izdevumos muzikologu jaunaudze.

Visumā aktīvs ir mūzikas publicistu darbs radio un televīzijā. Biruta Dreiže, Valentīns Nikolajevs, Artūrs Verners un citi speciālisti ir šī specifiskā novada entuziasti. Viņu vadībā strādā daudzi jaunās paaudzes mūzikas propagandisti, radio lektori. Žēl, ka no Komponistu savienības kritikas sekcijas un valdes uzmanības loka šis darba lauks ir it kā izslidējis. Mums gribētos radio un televīzijas mūzikas darbiniekus biežāk sastapt Komponistu savienības apspriedēs. ..

Labi, ka izdevniecība "Liesma" sakarā ar jubilejām plāno Jēkaba Vītoļa, Emīla Dārziņa un Emīla Melngaiļa rakstu izlases. Bet papildloksņu skaits nepieciešams arī B. Asafjeva. I. Sollertinska un citu autoritativu padomju mūzikas zinātnieku rakstu krājumu izdevumiem. Lasītājam jāpadara pieejami līdz šim vēl latviešu valodā netulkotie Serova, Čaikovska, Odojevskā, Šūmaņa, Lista un daudzu citu pasaules mēroga kritiķu, publicistu darbu izlases materiāli."

*

Tā visa ir pagātne, bet lasot ik pa brīdim nāk prātā zināmas līdzības ar mūsdienu.

ARTURS VERNERS

1922–1990

- "Izcilākie padomju komponisti" (kopā ar Oļģertu Grāvīti, 1962);
- "Dziesmas ceļš. Jāņa Ozoliņa dzīve un daiļrade" (1966);
- "Latvijas PSR Valsts akadēmiskais koris" (1972);
- "Kordiriģenti Imants un Gido Kokari" (1981);
- burtnīcas par Jāņa Ivanova mūziku.

Ģederta Ramana runā piesauktais Arturs Verners, JVLMA 1956. gada muzikologu kursa absolvents, piedzimis Baškīrijā latviešu zemnieka ģimenē. Turpat Baškīrijā arī gājis skolā un jau 22 gadu vecumā sācis darbu Latvijas Radio Mūzikas raidījumu redakcijā. Ilgus gadus bijis Latvijas televīzijas Mūzikas raidījumu galvenās redakcijas vadītājs, no 1962. līdz 1968. gadam un no 1984. gada līdz aiziešanai cit-saulē – Komponistu savienības atbildīgais sekretārs.

Arturs Verners

Šis pašas savienības un Mūzikas fonda parakstītā piemiņas tekstā laikrakstā "Literatūra un Māksla" (1990. gada 1. decembrī) kāds, liekas, Oļģerta Grāvīša balsi saka: "Apbrīnojama bija Artura Vernera māka rosināt komponistus un muzikologus uz lieliem radio un televīzijas raidījumiem, speciāliem literāri muzikāliem uzvedumiem, lekciju un koncertu cikliem. Pēdējos gadus mūsu nepretenciozais kolēģis klusībā kardināja topošā pētījuma "Gunārs Ordelovskis" metus."

Darbs par Ordelovski netapa, toties Arturu Verneru atceramies kā brāļiem Kokariem veltītas monogrāfijas (1981) autoru. No periodikā lasāmiem tekstiem nekas raksturīgs acīs nemetas.

ARVĪDS DARKEVICS

1918–1992

- raksti "Latviešu mūzikā" un presē;
- almanaha "Latviešu mūzika", rakstu krājuma "Emīls Dārziņš" sastādīšana

Reiz viena "Simfoniskās mūzikas lielkoncerta" ievadvārdos piesauca Arvīdu Darkevicu. To dzirdēja Juris Griņevičs un caur kolēģi Ilzi Medni nodeva ziņu, ka ne tikai "labākajās ģimenēs", bet vispār nekad un nekur Darkevicu nebūs piesaukt. Tas, protams, nemazina interesi par šo cilvēku, kurš, spriežot pēc tekstiem, bijis gudrs vīrs, taču pārlieku cieši saistīts ar ideoloģisko darbu, turklāt visai mērķtiecīgi – citzemju latviešu virzienā.

Par agrāku laiku personībām palaikam vislabāk vēsta atvadu rindas. Arnolds Kloitiņš "Literatūras un Mākslas" 1992. gada 7. februāra laidienā runā nepārprotami, bet iejūtīgi:

"Pēc grūtas slimības dzīves gaitas beidzis Arvīds Darkevics – mūzikas darbinieks, kuram vairāk nekā 40 gadus bijusi ietekme Latvijas kultūras dzīvē. Viņš ir bijis Radio galvenais mūzikas redaktors (1944–1953), Filharmonijas direktors (1954–1958), pēc tam žurnāla "Māksla" atbildīgais sekretārs [un mūzikas nodaļas vadītājs] (1959–1986), daudzu rakstu krājumu sakārtotājs, mūzikas lektors un kritiķis.

Gan ieņemto svarīgo posteņu dēļ, gan arī savu psiholoģisko īpašību dēļ A. Darkevics piederēja pie tiem, kuri padomju režimā bija it kā starpnieki starp kultūras norisēm un ideoloģisko varu. Darboties griba viņu bieži virzīja tuvu mūzikas notikumu centram, viņam patika vērt ceļu neparastajam un jaunajam. Viņš pat dažkārt enerģiski nostājās pret atpalikušiem, bremzējošiem savas priekšniecības uzskatiem mākslas laukā, taču darīja to marksisma teorijas tīrības vārdā un sargādamies kaut mazākā mērā satricināt pastāvošā režīma ideoloģiskos pamatus. Šajā apstākli man jautās kaut kāda pretruna A. Darkevica darbībā, un, likās, viņu apņēma kāds noslēpums. Tomēr, A. Darkevīcam pašam negribot, minēto satricināšanu, liekas, objektīvi veicināja arī viņa darbība, jo relatīvi jaunais un augstvērtīgais mākslā, ko viņš ar labu gribu bieži sekmēja, galu galā drupina dogmatismu. A. Darkevics diezgan daudz nodarbojās ar trimdas latviešu mūzikas dzīves apzināšanu un popularizēšanu, sākdam jau tad, kad tas bija ļauts tikai ierobežotai cilvēku grupai.

A. Darkevics ilgi krāja materiālus un atziņas par Emīlu Dārziņu, bet iecerētā monogrāfija izpalika, jo, kā viņš atzinās, mulsinoša un nepārvarama likusies pretruna starp Emīla Dārziņa apolitiskumu un viņa mūzikas kvalitāti un plašo popularitāti

Arvīds Darkevics

tautā... Tātad par šīs monogrāfijas izpalikšanu arī varam piestādīt rēķinu marksismam.

Atvadoties no A. Darkevīca, gribas aizmirst nepatīkamo un no profesionālās saskares ar viņu paturēt atmiņā bijušā kolēģa neizsmejamo enerģiju, prasmi ik problēmai tuvoties konstruktīvi, spēju iedegties par īstu mākslu un vēlēšanos minēt tās noslēpumu."

SILVIJA STUMBRE

1925–1987

- "Emīlis Melngailis" (1959);
- "Zvaigznes un zeme" (par Lūciju Garūtu, 1969);
- "Vasaras pastorāles" (par Paulu Līcīti, 1985);
- burtnīcas par Oļģerta Grāvīša, Jāņa Ivanova, Alfrēda Kalniņa, Ādolfa Skultes, Marģera Zariņa opusiem;
- publikācijas "Latviešu mūzikā" un presē

Kurš lasījis Silvijas Stumbres grāmatas par Emīli Melngaili, Lūciju Garūtu un Paulu Līcīti, tam būs zināms priekšstats par autoru redzesloku un dzīves sajūtu. Taču vērts ieskatīties arī periodikā lasāmajos tekstos – Stumbres personā latviešu komponistiem bijis gudrs balsts. Tie, kas atceras Silviju Stumbri no personiskas saskares, visi kā viens saka – viņa rakstīja ļoti, ļoti labi.

1955. gada 22. maijā "Literatūra un Māksla" dod ražīgā aprakstnieka Mintauta Ģeibaka rakstu "Grāmatas par latviešu mūziku", kur slavēta Silvijas Stumbres rakstītā burtnīca par Jāņa Ivanova Sesto simfoniju: "Apcerējuma pievilcīgākā īpašība – tēlainā valoda, ar kuras palīdzību autore, izstāģējot komponista skaņu takas, liek klausītājam pievērst uzmanību ikvienai krāsai muzikālajā gleznā. Pārskatot lielum lielo daļu recenziju, rakstu par mūzikas jautājumiem, taisni vai acis duras to pelēcība, bālums. Šīni ziņā S. Stumbres grāmatiņa ir patīkams izņēmums. Izklāsta popularitāte šeit izdevīgi saskaņota ar profesionālu nopietnību."

Citzemju latviešiem adresētajā propagandas nedēļrakstā "Dzimtenes Balss" 1958. gada 16. novembrī publicēts kāda Aivara Vaivarāja veidots portrets: "Ja jums gribas mūzikas kritiķi iepazīt personīgi, izvēlieties kādu vakaru, kad drudzainajā Rīgas mūzikas dzīvē iestājusies it kā neliela atelpa, un aizejiet uz dzīvokli Rūpniecības ielā, tur jūs Silviju Stumbri noteikti atradīsiet savas ģimenes vidū. Notis uz klavierēm, grāmatas, dažādi manuskripti un citi materiāli uz galda liecina, ka vēl dažus mirkļus atpakaļ te kūsājis radošais darbs.

Taču līdz ar vakara stundām Silvijai sākas jauns darba cēliens: no bērnodarza atgriezušās meitas Lelde un Signe – tās jānoliek gulēt; no neklātienes eksāmenu sesijas Universitātē pārnācis mājās pēdējā kursa students, topošais jurists – vīrs Ēriks [izcilā dzejnieka Olafa Stumbra brālis], jā-

parunājas arī ar to, jāizzina, kā viņam gājis – vārdu sakot, rūpju pilnas rokas. Bet kad bērni apkopti, klāt arī lielajiem vakariņu laiks. Tad Silvija labprāt jūs aicinās kopā ar visiem saviem radiem pie galda, iepazīstinot gan ar savu māti – pensionāri Elizabeti Lerhu, lielu mūzikas mīļotāju, gan vidējo māsu Ilgu Grasi – skolotāju, gan viņas vīru Eduardu – inženieri, celtnieku. Tikai nedomājiet, ka šajās vēlajās vakara stundās, kad visa lielā trīspaaudzū ģimene ir vienkopus, nemitīgi tiek runāts par mūziku. Ilgai un Eduardam vienmēr atrodas pārrunu vērts gadījums no viņu interesantās darba ikdienas, savukārt abu ģimeņu šīsvasaras atvaļinājuma laiks, kas pavadīts, personīgajā «Moskvičā» apceļojot gleznainos Karpatus, vēl un vēl dod vielu kopējai jūsmai.

Jā, kad tik daudz dažādiem pieredzējumiem bagātu cilvēku sēd vienkopus, tad tiešām ir ko paklausīties. Un nez cik ilgi vēl neturpinātos kopējās runas, ja tās nepārtrauktu pēkšņs telefona zvans. No «Cīņas» redakcijas tiek pieteikts, ka pēc piecām minūtēm pie durvīm būs mašina – rītdienas numurā plānotais raksts par «Trejmeitiņu» uzvedumu Liepājas Muzikāli dramatiskajā teātri iznācis nedaudz garāks nekā paredzēts, jānoīšina tieši 28 rindiņas, bet kas gan to spēj labāk izdarīt par pašu autori...»

Interesanti, kā Padomju Latvijas prese sekojusi Silvijas Stumbres dzīvei ārpus mūzikas. Žurnāla «Liesma» 1965. gada 7. laidienā drukāts nezināma autora stāsts par Stradiņslimnīcas jauno krūšu ķirurģijas nodaļu: «Palātas griesti ir augsti kā debesis, kas noklātas ar baltu mākoņu segu. Elpot viegli. Nebijis tā apsēja pāri krūtīm, varētu pievilkt pilnas plaušas gaisa. Pēc trijiem gadiem brīvi un viegli elpot!..»

– Kā tad mums šodien klājas? – kāds saka pie pašas gultas.

Tas ir dakteris Liepa. Ienācis tik klusu, ka nemaz nemanīja. Un nu stāv, rokas aiz muguras aizlicis. Pierē tāda barga grumba, bet acis šķelmīgas.

– Ēst negribot, bet uz veselību gaida. Bez ēšanas nekas neiznāks. Tāda nu reiz ir kārtība...

Divas lielas zilpelēkas acis vainīgi skatās ārsta:

– Ēst gan negribas, dakter! Bet citādi jūtos labi. Sirds strādā kā pulkstenis.

– Bet es kaut ko atnesu, un to jūs noteikti ēdisit!..

Un, atvēris lielo plaukstu, ārsts Liepa parāda, ko atnesis.

– Zemenes? Oktobrī zemenes! Kur jūs tās dabūjāt?

– Mums dārziņā ir viens tāds ceriņš. Un ogas dēļ šorīt salasīja. Tieši jums. Nu, vai nogaršosim?

– Nogaršosim!

Un atkal klusums. Mierīgs, labs klusums. Sieviete guļ un smaida. Pēcpusdienā atnāks meitenes... ..

Sieviete smaida. Viena pati tukšajā palātā. Smaida un domā par tiem iecerētajiem un izsāktajiem darbiem, kuri gaida. Disertācija jāraksta. Un zinātņu kandidāta eksāmeni jākārt, un uz koncertiem jāiet, par tiem jāpastāsta mūzikas draugiem. Un mīlestība uz skaisto jāizraisa daudzās sirdīs. Tagad, kad pašas sirds atkal kārtībā, var domāt par citām, tām, kas atdeva dzīvi, un tām, kurām jādod skaistums... ..

... Aiz durvīm čukst divas bērnu balsis. Meitenes atnākušas. Tūlīt viņa ieraudzīs savus bērnus. Mūzikas zinātniece Silvija Stumbre pastiepj uz durvju pusi rokas.

Slavens ir skandāls, kas izraisījās pēc kādiem Silvijas Stumbres rakstiem, kuros kritizēta iebraucējpublikas uzvedība Filharmonijas koncertos Rīgas Domā un Dzintaru koncertzālē. Legendārais Filharmonijas direktors Filips Šveiniks saūtis raksta vēstuli Latvijas Komun-

nistiskās partijas centrālkomitejas (CK) pirmajam sekretāram Augustam Vosam.

Stokholmas mēnešraksta «Brīvība» 1981. gada decembra laidienā kāds Obs to rezumē šādi: «[Šveinika] Argumentācija bija pavisam vienkārša: uz Rīgas Jūrmalu brauc atpūsties vienkārši padomju darbaļaudis. Programma brīvdabas estrādē atskaņojamai mūzikai tiek sagatavota tāda, lai tā patiktu padomju darbaļaudim. Kritiķi tajā vietā grib elitārus, akadēmiskus koncertus un viņi tāpat ir pret to, ka strādnieki no visas Padomju Savienības jūtas Rīgas Jūrmalā labi un dzird viņiem saprotamu mūziku. Tātad Stumbres kritika ir vērsta pret Jūrmalas pārvēršanu Vissavienības mēroga kūrortā. Voss šai vēstulei ļāva cirkulēt pa CK un partijas instancēm, kamēr tā nonāca Komponistu Savienībā līdz ar CK rīkojumu apspriest šo lietu.»

No Edmunda Goldšteina nepublicētiem memuāriem: «Sasauca biedru pilnsapulci. Uzaicināts viens no partijas sekretāriem Jurijs Rubenis. Šveiniks ar savu uzticamo kalponi Birutu Dreizi (vācu laikā mana kursabiedrene pie Vītola), bijušo ērgelnieci Torņakalna baznīcā, tagad mākslinieci vadītāju Šveinika iestādē, citīgu partijas biedreni, sēž, zīmuļus un bloknotus sagatavojuši. Kāds no mūsu partijniekiem nolasa briesmīgo Šveinika ziņojumu, nodod Silviju sadedzināšanai uz sārta. Tomēr aktīvu nosodījumu neviens no KS biedriem tieši neizsaka, katrs, kā nu mācēdams, mēģina nelaimīgo kritiķi aizstāvēt. Bet Šveinika no metne nesauž. Tikko kāds mēģina Silviju aizstāvēt, seko prettrieciens – Dreize droši aizstāv partijas viedokli. Šveiniks nesaka

ne vārda, tikai daudznozīmīgi raksta savā bloknotā.

Tad vārdu ņemu es: «Vai jūs, biedri Šveinik, atceraties, ka partijas kārtējam kongresam vēlītā koncertā Universitātes aulā istenie partijas biedri, gaišākās galvas, koncerta laika staigāja pa zāli, neliekoties traucēties no Ivanova simfonijas skaņām? (Pats spēlēja orķestri.) Un Dzintaru koncertzālē koncerta laikā jūs Ravela «Bolero» pavadībā brāzāties pilnā ekipējumā no zāles pēdējām rindām uz priekšējām, kur, redzot, ka tur tukši krēsli, apsedās divas pieklājīgas meitenes, acimredzot iebraucējas, kas nezināja, ka tur biļetes nesalīdzināmi dārgākas.»

Šini brīdī kobolds gandrīz pārspēja, jo piecēlās [Oļģerts] Grāvītis (partijas biedrs) un skaļi deklarēja, ka viņš nostājoties zem mana karoga. Tad piecēlās Jurijs Rubenis un bilda, ka nevajagot šādas lietas tik ļoti ņemt pie sirds. Nav jau nekas briesmīgs noticis. Un, pret Šveiniku pagriezies, teica: «Un arī jums, biedri Šveinik, tādas vēstules uz Centrālkomiteju nav jāraksta.» Ar to beidzās bezjēdzīgais uzbrukums Silvijai.»

Lai gūtu nojēgu par Silvijas Stumbres spēju aprakstīt jauno, ieskatīsimies rakstā «Plēnuma dienasgrāmata» žurnāla «Karogs» 1980. gada 7. laidienā.

«Simfonisko koncertu Imanta Kalniņa pielūdzēji pārplūdinājuši tā, ka pat ne vienam vien KS biedram nācās palikt aiz durvīm. Tomēr šai stihiskai parādībai nāk līdzī gandarījums, jo plašākas jauniešu aprindas tagad migrējušas atsevišķos Im. Kalniņa oratoriju un operas uzvedumos, nemaz nerunājot par kora mūzikas autorkoncertiem. Im. Kalniņa 5. simfoniju gaidīja visi un tagad varēja pārliecināties par viņa mūzikas iekšējo evolūciju. Skaļo deklarāciju laiks šim skaņradim ir aiz muguras, un tagad viņš, formveidē būtiski nemainoties, liekas, vēro «sauli rasas pilienu», par ko liecina viņa mūzikas cilvēciskais siltums, nianšu pārbagātība, dabas un dejas (ne laikmetīgo ritmu nozīmē) tēlu iekšējā apstarotība. Domājot par šo simfonisko koncertu no attāluma, visu trīs autoru atskaņotie darbi krasi kontrastē cits pret citu, piemēram, P. Dambja programmatiski detalizētā, bet tomēr izteiksmē pārsātinātā un domā irdenā vokālā simfonija «Manas dzimtenes gaita». Salīdzinājumā ar šo R. Kalsona ideāli līdzsvarotās simfoniskās variācijas klavierēm un orķestrim šķita klausītājiem īsti pretimnākošas. Zinātāju vienīgi mulsināja pazīstamās draiskās tautasdziesmas motīva pārkausēšana dramatisētā tematiskā materiālā un tāpat arī šai tautasdziesmai pretēja satura koncepcija.»

Studentu koncertā piedalījās 12 topošie komponisti. Viņu kuslā, savu skolotāju vairāk vai mazāk ietekmētā rakstība var tikai

Silvija Stumbre

raksturot galvenokārt sliecību neatpalikt no laika gara un prasībām. Izņēmums ir šī pavasara absolvents E. Straume (prof. V. Utkina klase), kura radošā piesātinātība, oriģinalitāte plus komponista un atskaņotāja azartiskā klātbūtne gan šajā, gan nākamajā koncertā ir viens no košākajiem punktiem mūsu jauno talantu skatē. Dzirdū dažu savu kolēģu satrauktos protestus, ka E. Straume nav viscaur savs. Tomēr teikšu – viņa vulkāniskā muzikalitāte, idejas, dabiskā mūzikas skanīguma izjūta, darbaspējas, ir neparasta parādība. Klausoties vijoļkoncertu un nākamā sarīkojumā Mazo koncertu klarnetei ar kori, garlaicīgi nebija ne brīdi.

Kora koncertā it īpaši nācās prāt, cik katrs no priekšā stādītajiem komponistiem bija vai nebija "savs". Negaidīti svaigi izskanēja J. Ivanova fūga. Mirdzošas savā koriskajā un harmoniskajā ietērpā, ar solobalsu piegavilējumiem bija divas Ald. Kalniņa parafrāzes, bet vai komponists te jau nav par daudz savs – viņa paleta tik nostabilizēti izkopta, ka dažbrīd varam skanējumu uzminēt uz priekšu. Mūžīgi jauns un ideju pārpilns ir M. Zariņš, bet viņa mūzikas valodā ideju ir daudz mazāk. Un tad ir zelta vidusceļš, uz kura droši stāv R. Kalsons, V. Kaminskis, Ģ. Ramans. Un vēl ir autori, par kuriem strīdas. Piemēram, P. Plakidis – viņa četrām dziesmām vai skaņotām dzejām ārpus iedvesmas ir viss, kas nepieciešams laikmetīgai koradziesmai. Es apšaubu arī J. Karlsona "Manas dziesmas" kulminācijas atbilstību F. Bārdas dzejolim. Žēl, ka formā tik nelīdzsvarots ir O. Grāviša braši skanīgais darinājums – nedz īsti oriģināldziesma, nedz revolucionārās dziesmas apdare. Arī tas palika noslēpums – ko vēstīja P. Vaska trīs poēmas jauktam korim ar M. Čaklā vārdiem. Pašus vārdus atskaņojumā "nodzēsa" laikmetiski izžuburotā faktūra, bet tieši kurus M. Čaklā dzejoļus izmantojis komponists, to noklusēja programma (būtu kaut mājās izlasījuši, atcerēdamies mūziku, padomājuši).

Plēnuma pēdējā vakarā zālē valdīja it kā bezvārdu saprašanās, kāda mēdz būt kamermūzikas sarīkojums, kad mūsu jaunie darbi skan ar isto kamermūzikas atskaņotāju – entuziastu starpniecību. Dienā jau notikušas atskaites, apsveikumi, debates. Tagad pēdējais koncerts un daudz labas mūzikas. Daudzveidība. M. Einfeldes saskanīgais miniatūru cikls (A. Ločmeļa vārdi) un Ald. Kalniņa mūzikā pārnēstā I. Ziedoņa dzeja ir dažādi lielumi. Aiz Ald. Kalniņa solodziesmām jūt gan iekšēju nepieciešamību, gan patstāvību muzikālās deklamācijas un savas intonācijas veidošanā. P. Dambis ar "Spēlēm (7, 8, 9)" un J. Karlsons ar "Prelūdiju un fūgu in 9" vairāk vai mazāk asprātīgi risina muzikālu uzdevumu. Ja vajadzētu izvēlēties, gribētos balsot par "Spēlēm", jo tajās ir tik daudz dzirkstoša spēlesprieka, tembrālu krāsu, faktūru atjautīgu slāņoju-

mu. Arī P. Plakida "Romantiskā mūzika" ir kā jauka spēle, gan ar gluži citiem noteikumiem. Starp trim instrumentiem te risinās divu pretmetu sprauga sacensība, kas noslēdzas apvērsts attiecībās, gaišas harmonijas (arī satūra nozīmē) apgarojumā. Šo svabadi atraisījušos liriskas jauno vilni jau atkārtoti pārstāvēja I. Zemzaris, šoreiz ar rafinēti vienkāršo "Glāstu" vijolei un klavierēm. Pārsteidza arī Pēteris Vasks. Viņa "Cantabile per archi" atgādināja tīrās, cēlās līnijās veidotu augsto dziesmu Emocijai, kaut gan ne bez laikmetīgas iezīmes. Garīga radniecība jaužas A. Grīnupa un V. Šmidberga darbos; pirmais emociju cenšas slēpt aiz izlidzinātās formas, otram tā vēl dabiska kā magma."

1987. gada 27. novembrī "Literatūrā un Mākslā" liktas Komponistu savienības atvadrindas, kurās citstarp teikts: "Viņa viena no pirmajām aizstāvēja jauno un latviešu mūzikai perspektīvo arī daudz jaunāku paaudžu un arī visjaunākās paaudzes mūziķu centienos. Mākslas attīstības gaitas avangarda nojauta lika viņai daudz rakstīt par mūziku teātri, par diskutējamo, arī par kuru dzīves griežiem.

Silvija Stumbre apstrīdēja specialitātes uzliktu šaurību. Viņai piemita plašāka dzīves izjūta un prasme to paust literāri saistošā, stilistiski noskaņotā formā. Tāpēc viņas labākais devums ir komponistu dzīves un darbības monogrāfiskās analīzes, kas ļauj atklāt rīcības un jaunrades psiholoģisko motivāciju. Uz rakstāmgalda palika nepabeigts rokraksts grāmatai par muzikologu Jēkabu Vītoļiņu.

Rakstos un vārdos Silvija Stumbre bija smalkjūtīga, tomēr līdz iespītam patstāvīga un skaistas pašcieņas greznota savu mākslas un dzīves ideālu aizstāve. Prasīgā un taisnprātīgā, bet gaiši noskaņotā atmosfēra, ko viņa ap sevi radīja, vēl ilgi būs ierosinoša mūziķu saimei."

Ligita Viduleja turpat atceras, ka pēdējā izjūta, ko Silvija Stumbre uzticējusi tuvajiem, bija par Bēthovena sonāšu spēlēšanu sapnī. "Viņa noliedza slimību, vecumu un ciešanas kā neistus. Viņa spēja būt mierīga tā priekšā, kas parasti iedvēš bailes. Domas, ar kurām cilvēks atstāj šo pasauli, liecina par viņa garīguma pakāpi. Silvija Stumbre aizgāja, lasot Gētes "Poēziju un īstenību". Viņa meklēja savu pēdējo gadu lielā skolotāja, humānista Alberta Šveicera spēka avotus. Tāpēc viņa studēja Gēti. Tāpēc viņa vēlējās iedziļināties Tolstoja filozofijā. Domās Silvija Stumbre bija izauklējusi eseju par Pētera Pētersona lugas "Mirdzošais un tumši zilais" iestudējumu Dailes teātri, kas viņu saviļņoja ar mākslas jaunrades psiholoģijas dziļo atklāsmi, un par Mārtiņa Brauna aranžētās Karla Orfa kantātes *Catulli carmina* skatuvisko uzvedumu, kurā viņu fascinēja radošās jaunatnes atbrīvotība. ..

Silvijas Stumbres brīvais un neatkarīgais gars smēlās spēkus savu tuvinieku uzticībā un mīlestībā, savas misijas apziņā, mūžīgo dabas aprites likumu izpratnē, tieksmē pēc vienības ar kosmisko spēku absolūto patiesību. Ja viņai būtu atvēlēta otra dzīve mūsu vidū, viņa turpinātu tuvoties pilnībai"

Un Aija Živitere "Karoga" 1988. gada 2. laidienā: "Viņa bija sataisījusies, gatava, varbūt tamdēļ tik skaidra, tik dziļa, tik mierīga. Līdzsvarota – starp subjektīvo un objektīvo ritumu. Dzīves un nāves gudra.

Par tautasdziesmu un cilvēku. Ja Melngaiļa grāmatā vēl tautasdziesma caur apdari "paceļas spārnos", Lūcijas Garūtas – divēji tulkojama, tad Jēkaba Vītoļiņa – mūzikas zinātnieka, folklorista un kulturologa – grāmatā būtu varbūt ne tautasdziesma bijusi modināma, bet mēs – mūziķi, sabiedrība – paši?

Par dabu un cilvēku. Ja parastā poētiskā līdzība vēl tikai ierāda ceļu būtiskai kopsakara apjaušanai Lūcijas Garūtas dzīvesizjūtā, tad Paulas Līcītes grāmatā tas konsekventi projicēts dabas, personības un sabiedrības triādē. Jo neparastā otrā pēckara laika bezkonfliktu mākslas maksliģā optimisma sakritienā ar optimistiski gaišu, laimdotiskai vienkāršībai pretī tiecošu, "vasaras pastorāles" inspirētas, radītas un vasaru jūtošas personības ievirzi.

Par... Dzīve – šī visfantastiskākā matērija (tās forma) – Silvijai Stumbrei ir noslēgusies. Ir sākusies realitāte – padarīto darbu, izdomāto domu realitāte."

LIGITA VIDULEJA

1933

- "Gaišās stīgas" (par Pēteri Barisonu, 1963);
- "Latviešu padomju opera" (1973);
- "J. Vītola Latvijas Valsts konservatorija" (1965);
- izglītojošā burtnīca "Balets" (1959);
- raksti presē;
- scenāriji muzikālajām filmām: "Saulrietu violetās ērģeles" (Marģera Zariņa mūzika, režisore Maruta Jurjāne, 1976), "Oktobra oratorija" (Imanta Kalniņa mūzika, režisore Maruta Jurjāne, 1977), "Sekspara mūzika" (Paula Dambja mūzika, režisore Maruta Jurjāne, 1978), "Skumjš stāsts par māsu Keriju" (Raimonda Paula mūzika, režisors Ansis Bērziņš, 1979, galvenā balva "Dzintara antena" intervīzijas izklaidējošo filmu festivālā Sopotā), "Disko ēnā" (Raimonda Paula mūzika, režisore Ligita Viduleja, 1980).

Ja pat arī tikai reizi dzīvē bijusi iespēja nonākt Ligitas Vidulejas majestātiskās personības mirdzošā lokā, to sajūtu nevar aizmirst. Tas pats sakāms par filmām, kurām Ligita Viduleja radījusi mugurkaulu jeb scenāriju. Šīs piecas filmas pirms vairākiem gadiem tika apvienotas DVD, ko, cerams, kaut kur vēl iespējams atrast.

Kino (vismaz saistībā ar mūziku) ir Ligita Vidulejas, iespējams, kvēlākā aizraušanās, taču viņas devums nozīmīgs arī publicistikā un kritikā. No 1983. līdz 1987. gadam viņa vadīja nedēļraksta "Literatūra un Māksla" mūzikas kritikas nodaļu. 90. gadu sākumā Inese Lūsiņa šo rindu autoram bija darbaudzinātāja

laikrakstā "Diena". Pati Lūsiņa tolaik par savu darbaudzinātāju sauca tieši Ligitu Viduleju. Esmu lepns – zināmā mērā varu uzskatīt sevi par Ligitas Vidulejas audzēkni.

Žurnāla "Karogs" 1964. gada 4. laidienā Silvija Stumbre uzteic jauno kolēģi par viņas pirmo grāmatu "Gaišās stīgas": "Viens no tiešākajiem L. Vidulejas grāmatas panākumu avotiem ir valodas tēlainais, literāri gludais plūdums, kas saistoši un brīvi rit gan stāstījumā par komponista dzīves gaitu, gan arī fragmentos, kur analizēti skaņdarbi. Tas ir diezgan grūts uzdevums – literāri tēlainā izteiksmē analizēt skaņdarba formu, runāt par harmonijām, intonācijām un līdzīgām muzikālās analīzes detaļām. L. Vidulejas grāmatas valoda šai ziņā izlīdzināta un viengabalaina."

1966. gada 15. janvārī "Literatūrā un Mākslā" lasāms Ligitas Vidulejas raksts "Par dziesmām un dziesmu tekstiem". Jau pašā sākumā diezgan izaicinoša rindkopa: "Latviešu padomju dziesma sazēlusi un sakupļojusi galvenokārt divos virzienos: 1) idillisku noskaņu apjūsmošanā dabā un cilvēkā; 2) vispārīgā skandēšanā par mieru, par darbu vispār, par draudzību vispār, kas, diendienā pa radio, koncertos un sadzīvē simtiem reižu atkārtotas klausītājos un dziedātājos izstrādā refleksu pret šo svarīgo tēmu uztveri." Piesaucot Prokofjevu un Tolstoja prozu, Sviridovu un Majakovska laužto pantu, raksta autore norāda, ka ne sevišķi pārliecinoši skan komponistu "bezpaldzīgā sūrošanās", ka Čaks, Ziedonis vai Čaklais nepadodas komponēšanai.

Smags ir raksta autores adresējums Jānim Ozoliņam un Arvidam Žilinskim – tautā iemīļotiem dziesminiekiem, kuru opusi skan neskaitāmos labāko dziedoņu sniegtos koncertos visā Latvijā. Jānis Ozoliņš turklāt vēl arī ilggadējs Konservatorijas rektors un Lielā Tēvijas kara dalībnieks, kas viņu padara faktiski neaizskaramu. "Manas dziesmas ir vienkāršas, emocionālas un melodiskas, tādēļ tauta tās mīl. – Ir pārliecināti paši autori. Šos dziļos un sarežģītos jēdzienus mēs nereti, it sevišķi mūzikā, vienkāršojam un noplacinām. Vienkāršība ir laikam gan katra mākslas darba ideāls, taču nedrīkst likt vienlīdzības zīmi starp vienkāršību un primitīvismu. Vienkāršībai nedrīkst trūkt mākslinieciskā spilgtuma, gudrības un gaumes. Un tikai tas fakts, ka mūzikas kailumu un bezgaumību klausītājam acimredzot grūtāk saskatīt nekā, piemēram, literārā darba nabadzību un pliekānību, dod iespēju daudzām mākslinieciski mazvērtīgām dziesmām iekarot popularitāti un iesakņoties sadzīvē."

Seko skats arī uz citiem komponistiem, tostarp Marģeri Zariņu, kuru Viduleja paslavē kā neordināru tekstu meklētāju, bet

arī kritizē par tādu lielisku "domu graudu" izvēli kā šis: "Slaucējas var lepnas būt, – | Brūnaļi tām pilna kūts. | Smaržo piens, svaigais siens, | Raisās dziesmu pavediens."

Raksta beigās redakcijas piezīmē, ir aicinājums izteikties arī citiem mūzikas zinātniekiem un komponistiem. Liekas, ka atsaucas tikai viens – muzikologu pirmā izlaiduma pārstāvis Viktors Sams, kurš divas nedēļas vēlāk raksta, ka gribētu argumentētāku izsvērumu, – ja raksta, ka kaut kas ir viduvējs vai mazvērtīgs, jāpaskaidro, kas un kāpēc. "Ir notikusi tādat tikai vispārīga skandēšana par to, kas vispār būtu vajadzīgs. Tāpēc nebrīnīsimies, ja komponistiem var rasties noraidoši refleksi pret tādu kritiku."

Šie ir divi pilnīgi dažādi teksti. Viens (Viduleja) ir kvēls uzliesmojums, kas varbūt par daudz vispārina, bet dara to problēmas reljefa padziļinājuma labad. Otrs (Sams) izliekas neredzam pirmā teksta afektu un samērā argumentēti, taču arī diezgan sīkumaini piedāvā veikt dziļu vispārēju analīzi, kas pēc būtības vairs nav vis nedēļraksta, bet vismaz žurnāla, ja ne almanaha formāts. Izskatās, ka ar to polemika beidzas.

Žurnāla "Māksla" 1967. gada 4. laidienā Līgita Viduleja dod iespaidus no festivāla "Varšavas rudens" apmeklējuma un rezumē dzirdēto: "Daudzi festivālā atskaņotie darbi uzskatāmi demonstrēja, kā aizraušānās ar eksperimentiem, kas interesanti tīri tehnoloģiskajā ziņā, bieži mākslu aizved nemākslā, kā daudzas ieceres apsīkst aukstās konstrukcijās un tikai daļēji realizējas kompozīcijas radošais process, kurā franču komponists E. Varēzs [tekstā – F. Varēze] tēlaini saskata analogiju ar kristalizācijas procesu. Pēc E. Varēza teorijas komponis-

tam ir ideja, iekšējās struktūras variants; tā tiek attīstīta un izveido dažādas skaņu grupas, kas nemitīgi mainās, – kustība un sastingums pievelkas un atgrūžas ar dažādu spēku. Šis mainīgās iedarbības rezultātā veidojas skaņdarba forma, kuras izjūta ir tas netveramais, iracionālais moments, ko nevar iemācīties un aprēķināt un kas

Līgita Viduleja

atšķir lielu mākslinieku no amata meistara. Šis kompozīcijas dzīvais pulss pacēla mūsdienu mūzikas atzīto meistarū Šēnberga, Berga, Vēberna, Šefēra, Varēza, Stravinska, Šostakoviča, Mesiāna, kā arī Penderecka, Ksenaka, Maleca un vēl citu komponistu darbus pāri festivāla ikdienas viduvējības līmenim."

Žurnāla "Māksla" 1968. gada 3. laidienā Līgita Viduleja komentē jēdzienu "mūzikas zinātnieks": "Paradokšāls vārdu savienojums. Zinātnieks – objektīvo likumsakarību un faktu, loģikas un jēdzienu valstība. Un vienlaikus – neatkārtojamu, formulās neiekļaujamo, subjektīvi patvaļīgu tēlu pa-

saule – mūzika. Te ir pretruna. Pretruna starp divām radošā gara darbības sfērām un izpaušmes formām. Tāpēc mūzikas zinātnieks nav tikai mūziķis un zinātnieks. Tas ir cilvēks, kurš spēj atrisināt pretrunu starp harmoniju un algebru. Izcilajam padomju kinorežisoram Sergejam Eizenšteinam studenti esot jautājuši: "Kā kļūt par Eizenšteinu?" Meistars atbildēja uz citu jautājumu – kā kļūt par kinorežisoru. Atbildēja ar savu darbu. Ar visu savu dzīvi. Un kā kļūt par mūzikas zinātnieku? Latvijā ir viens cilvēks, kuram var to pajautāt. Tas ir Jēkabs Vitoliņš."

1986. gada pavasarī Līgita Viduleja raksta par iespaidiem PSRS Komponistu savienības 7. kongresā. Vairums delegātu un viesu "vienprātīgi konstatēja trauksmes situāciju: pēdējos gados arvien pārliecinošāk padziļinās plaisa starp augstajiem mūzikas žanriem un sabiedrību; arvien lielāku īpatsvaru mūsu kultūras dzīvē sāk ieņemt estrāde, it īpaši jaunatnes aprindās. Kongress atzina, ka šis process nav mehāniski regulējams: spēlējot arvien vairāk nopietnas mūzikas un aizšķērsojot ceļu estrādei. Tas prasa pamatīgus sociālo likumsakarību pētījumus un dziļākas izmaiņas mūzikas demokratizācijas procesā, jo nopietnās mūzikas piedāvājums jau tagad tālu pārsniedz pieprasījumu."

Kongresa koncertu programmas neatspoguļoja "padomju mūzikas jaunrades reālo procesu visā tā pretrunīgajā daudzveidībā, bet galvenokārt piedāvāja gadu desmitos izveidoto, dziļi iesakņojušos un pārbaudīto padomju patriotisma, pilsoniskuma un optimisma vispārējo stereotipu." Sevišķi jauks ir latviešu dalības novērtējums: "Ar gandarījumu jāatzīst, ka latviešu mūzika kongresā tika pārstāvēta iespējami daudzveidīgi ar pašiem spilgtākajiem pēdējo gadu darbiem (varbūt tieši tādēļ, ka mūzikālā avangarda pie mums nav)."

80. gadu vidū Līgita Viduleja briljanti novada diskusiju par neklasiskās mūzikas tagadnes un nākotnes ceļiem Latvijā, kā arī "mazliet rezignēti" sarunājas ar Raimonu Paulu par godu viņa pusgadsimta jubilejai. Bet 1991. gada 16. marta "Dienā" Pauls stipri atklāti atbild uz Vidulejas jautājumiem kā kultūras ministrs.

Ligitas Vidulejas tekstos ir dažādi varoņi, bet visbiežāk tie saistīti ar aktuālo laiku vai vismaz attiecināmi uz to. Un itin bieži aprakstos un vērtējumos ievijas kino tēma vai vismaz pa kādam kinematogrāfiskam motīvam.

Rakstus un grāmatas mēs lasīsim un lasīsim, bet ir viens jautājums, uz kuru nav rakstiskas atbildes un ko nekavēšos uzdot tālrunsarunā: kas notika ar Ligitas Vidulejas un Valda Rūjas iecerēto libretu Romalda Grinblata neuzrakstītajai operai? Esot bijis padomā kāds igauņu rakstnieka Leo Metsara teksts par mūsdienām.

AIJA ŽIVITERE

1960

Lasu un pārslasu Aijas Živiteres rakstīto. Te mazāk nozīmē katra rinda – iedarbojas kopums, rindu, aprautu frāžu, vārdukopu īpatns kārtojums plus dziļa saprašana par to, kas bijis, un asa redzēšana par to, kas ir. Var tikai mēģināt iztēloties, ko Aijas teksti nozīmēja laikabiedriem 80. gadu otrajā pusē un kā izveidojās teju leģenda, par ko pati Aija nez vai priecājas. Bet leģenda ir.

Kur palikusi Živitere? Ko dara? Neviens nezina. Jautā cits citam. Tā gadiem. Un tad izdodas uziet kontaktu. Maija beigās Aija Živitere atbild uz e-vēstuli un atbildi sāk ar teikumu: “Mani vienmēr ir interesējusi mūzika/skaņas kā daļa no kopējās ainas.”

Šajā pašā vēstulē par sevi īsumā raksta šo.

Aija Laura Živitere ir filmu veidotāja un kinozinātniece. Kopš 2008. gada *NECS (The European Network for Cinema and Media Studies)* biedre. Strādājusi par mūzikas producenti, režisora asistenti un mūzikas un kino kritiķi, piedalījies dažādos multimediālos mākslas projektos. Viņas filmas: *Francia 2013, Closing the Doors, Germania and/as/in/is Francia (Pavilion Films)*. Viņa publicējusi esajas par Aja Veiveja (*Ai Weiwei*), Džja Žanges (*Jia Zhangke*), Šona Gledvela (*Shaun Gladwell*), Anri Sālas (*Anri Sala*) un Aizeka Džūljena (*Isaac Julien*) kinodarbiem.

Bet no senākiem laikiem mums ir teksti žurnālos “Māksla” un “Avots”, raksti “Dienā” un “Literatūrā un Mākslā”, ziņas par darbu “Lielā Kristapa 94” žūrijā, izvērstis ziņojums par iešanu pāri Eiropai pa Verneru Hercoga kādreizējo maršrutu pie mūsdienu Verneru Hercoga, un tad 90. gadu vidū teksti beidzas.

*

1987. gada žurnāla “Māksla” 3. laidienā Aija Živitere raksta par Juri Kulakovu:

“Var štruntīgi nospēlēt, var štruntīgi nodziedāt, var štruntīgi uzrakstīt, bet tu jūti – ir!”

Ieiet gaidoša sieviete, iznāk zobgalīgi saprotoša sieviete.

Jo tas ir darba jautājums. Bet darbu var sastrādāt, konkrētu – padarīt. – Lai cik liels, prātam neaptverams tas būtu.

Savukārt var perfekti uztaisīt, var perfekti noinstrumentēt, var dramaturģiski izsvērt, bet – nav.

Ieiet balta sieviete, iznāk zaļš suns.

Un tas ir būtības jautājums. Kur darīt nevar neko. Pat pierādīt ne. Jo vai nu ir, vai nav. Dzīvs vai nedzīvs. Bet nedzīvu vari gērbt, kā gribi, elpināt – cik jaudā, bet nedzīvs paliek nedzīvs.

Trāģiski ir abos gadījumos. Tikai pirmajā tā ir optimistiska trāģēdija, bet otrajā... Pir-

mais ir smagi laužams, haosam atkarojams ceļš, otrais – perfekti apstrādāts nekas.

Juris ir. Dzīvs. Un tas ir pirmais, kas man ir ko teikt par Juri Kulakovu. Un tas ir priecīgs sakāmais. Jo vairāk – mākslā.”

*

Žurnāla “Avots” 1987. gada 11. laidienā publicēts Aijas Živiteres raksts “Par robežām”, un teksts dod mums apjausmu par autores apvārsni:

“Vēl vakar šķitās kardināli svarīgi, absolūti nepieciešami atdalīt, savanģot un uz laiku laikiem atšķirt “modi” no “mūzas”, aforistiski precīzi formulējot domu, aforistiski koncentrēti raksturojot mūzikas elementus gadsimtu gaitā, sapresēt “mūžīgas-absolūtas patiesības”, atsijājot relatīvās, mainīgās, neizkristalizētās. Loģiski praktiskais racionalisms sprieda: kam mums viss ūdens, ja var iegūt destilētu, kam mums gaiss, ja var atdalīt skābekli? Kam mums “dzīvais”, ja var iegūt “tīro”? Tā arī “modi” pretstatīja “mūzai”, lai kā nevērtīgu blakusproduktu aizlaistu skurstenī, izmestu ne būtības atkritumos. Kā to izdarīt skaisti un asprātīgi, ar neizpratni un patiesu dvēseles sāpi un daudzzaudējuša skumjo ironiju, to rāda Nikolajs Metners. Viens no izsmalcinātākajiem krievu komponistiem aristokrātiem-emigrantiem.

Grāmatā, kas izdota Parīzē (1935), grāmatā, kas saucas “Mūza un mode”, grāmatā, kuras mērķis “aizstāvēt mūzikas mākslas pamatus.”

Bet šodien? Un šeit? Kā pārvarēt kultūras-mākslas-dzīves “pozitīvā koncentrāta” ideju, to rāda akadēmiķa Asafjeva kultūrvēsturiskā darba skolnieki, sekotāji, turpinātāji. (Kā vienu no pēdējiem un interesantākajiem var minēt T. Ščerbakovas pētījumu “Sadzīve-sadzīves dialekti-klasika”, publicētu 1986. gadā žurnālā “Sovetskaja mūzika” ceturtajā numurā.)

Romantiskais patoss ir pieklusis. Mode atzīta par sabiedrisku parādību, tādu, kas rodas, attīstās, atmirst noteiktu informatīvu procesu rezultātā. Tādu, kas sniedz īpašu jaunu sociālu informāciju. Tādu, kas aktīvi piedalās skaniskās vides kopumā, tās vērtību veidošanā. Tādu, ko visjēdzīgāk raksturot saistībā ar sabiedriski ietekmīgiem uzvedības – izturēšanās mītiem (pēc T. Ščerbakovas “общественно-влиятельные поведенческие мифы”).”

*

Žurnāla “Māksla” 1988. gada 2. laidienā Aija Živitere raksta par Latvijas kurkulismu ar Rīgu galvgali, par pilsētu garīgo nīcināšanu. Acī piesien autores doma, pareizāk, kritika par nostāšanos pret sasniegumu un kļūdišanās dabisku procesu, bet šādam procesam ir jābūt, lai nav kā Staļinam – kāpēc

jātaisa tik daudz filmu, no kurām tikai dažas ir labas, turpmāk taisīsim tikai šīs dažas.

*

Laikraksta “Diena” 1994. gada 5. augustā ar Paula Timrota ilustrāciju rotāts Aijas Živiteres raksts “Par jūru un čūskām” (divas lielas milestības kopš bērnības):

“”Istvikas raganās” Džeka Nikolsona Ne-labais jautā savām apburošajām draudzenēm, no kā viņām būtu visvairāk bail. Šēras tēlotājai pamosties gultā istabā, pilnā ar čūskām. Mišelas Pfeiferes “raganai” – no asām sāpēm. Trešajai, šķiet, bija bail no vecuma. Pie tā arī palikšu – pie vecuma un nāves.

Vecuma bailes. Daba nav mani apveltījusi ar skaistumu. Acis šauras un iegrimušas, deguns ar smalku izliekumu lepoties nevar, pierē nav daiļi izliekta un nemirdz alabastra baltumā un vaigu galos – ah! – rozēs nezied. Līdz ar to jau no jaunības dienām mana vienīgā cerība ir bijusi uz vecumu. Kad tās smukās apvītis un apdzisis, manu vaigu apspīdēs sūri, grūti uzturētā gara gaisma. Arī ar krāšņām ķermeņa formām lepoties nevaru un atkal vienīgais mierinājums vecumdienas. Nevar jau baidīties zaudēt to, kā nav.

Nāves bailes. Man patiktu lustīga nāve, tāda kā Eshilam, piemēram. Viņam, kā zināms, ērglis uzmeta bruņurupuci uz starojošā plīkā paura, akmeni domādams. Ērglis, redziet, domāja pamieļoties ar bruņurupuča galvu.

P.S. Kad pagājušajā vasarā, pārstaigājot Eiropu kājām, iegriezos Varšavā vācu vēstniecībā pēc vīzas, simpātiskais vācietis bija gatavs to arī dot, bet ar vienu noteikumu – ka atnesīšu apdrošināšanas polisi. Maz kas ceļā varot gadīties, turklāt es taču ejot kājām! Mana atbilde skanēja, ka nekas ļaunāks, kā piedzimt un uzaugt padomju Latvijā, ar mani vairs gadīties nevar.”

*

1994. gada 21. martā Uldis Rudaks “Dienā” ziņo, ka studija “Balti” par kinožurnāla “Oskars” izdošanu saņēma airi, kurš iefilmēts “Zvejnieka dēlā”, savukārt kinožurnāls “Oskars” muzikoloģei un kinokritiķei, “Lielā Kristapa 94” žūrijas loceklei Aijai Živiterai piešķīra *Adidas* botas (“lai nākamajā ceļojumā nebūtu problēmu ar apaviem”) par drosmi un izturību Eiropas kino izlūkājienā.

*

1995. gada 6. janvārī “Diena” publicē Aijas Živiteres apceri par mājām, kas domātas dzīvošanai, nevis elektrības atslēgšanai un bēniņu aizslēgšanai.

20. janvārī turpat “Dienā” no Ditas Rietumas un Augusta Sukuta uzzinām, ka jaunatvērtajā “Andalūzijas suni” Aijai Živiterai padomā iestudēt trīs Vāgnera operas. “Tas viss man pašam atgādina kuģi no Felli-ni *Amarcord*,” saka Sukuts.

Pēc tam klusums. ●

Aija Živitere